

DIYALEKTİĞE GİRİŞ

GİRİŞ : Yöntem sorunu.

I. BÖLÜM : Tarih boyunca diyalektiğin kazandığı anlamlar.

A. Eski görüş.

B. Yeni görüş.

II. BÖLÜM : Diyalektiğin yasaları.

A. Birinci yasa : Hareket.

B. İkinci yasa : Bütünlük.

C. Üçüncü yasa : Çelişme.

Ç. Dördüncü yasa : Devrim.

D. Tarihte diyalektik.

III. BÖLÜM : Yöntem olarak diyalektik.

A. Yöntemin esası.

B. Yöntemin uygulanışı.

IV. BÖLÜM : Diyalektiğin değeri.

A. Mantık ve diyalektik.

B. Maddecilik ve diyalektik.

C. Diyalektiğe itirazlar.

SONUÇ : Bilimin sınıfsal niteliği.

DİYALEKTİĞE GİRİŞ

Cem EROĞLU

GİRİŞ : Yöntem sorunu.

Basit sağduyuya göre «aklın yolu birdir». Dolayısıyla özel yöntem (metot) çalışmalarının gereği yoktur. Örneğin bir şey hem beyaz, hem de kara olamaz. Böylesi sağlam düşüncenin kuralları ortadadır. Akli başında her adam bunları görür. Oturup bunlar üzerinde kafa yormak anlamsızdır.

Bilimsel düşünce ise, daha bundan iki bin yıl önce yöntem sorunu üstüne eğilmeyi gerekli görmüş ve bugün bize pek «tabii» görünen sağduyunun kurallarını birer birer saptamıştır. Ne var ki ilk çağlarda bilimlerin gelişmemiş olmasına koşut (paralel) olarak, düşünce yöntemi kaba bir mantık çerçevesini aşamamıştır. Bugün «sağduyu» dediğimiz, işte bu kaba mantıktan başka bir şey değildir.

Maddi ihtiyaçların itişisi zamanla bilimlerde muazzam bir hamleye yol açınca, düşüncenin hapsedildiği yöntemin zorlanmış olması tabiidir. Bu zorlamanın şerefi Hegel'e aittir. Sanayi devrimiyle birlikte dünyaya gelen bu büyük Alman feylesofu, devrimin canavarca tükettiği bilimsel buluşların önündeki en büyük engele saldırmıştır. Hegel, metafizik düşünceye, yani Aristo mantığına had-dini bildiren ilk düşünürdür.

Böylece XIX. yüzyılın başında eski bir kelimenin yeni bir anlam kazandığını görüyoruz. Diyalektik, basit bir tartışma sanatı olmaktan çıkmış, çağdaş düşüncenin anahtarı olacağı günleri umutla beklemektedir. Bu dönüşümü Marx-Engels ikilisinin dehası sağlayacaktır.

Apaçık ortadadır ki gelişme bu iki düşünürde son bulmamış aksine, onların attığı verimli tohumlar her geçen gün daha güçlü ve değerli eserlere yol açmıştır. Bugün dünyanın üçte biri marksçıdır. Az gelişmiş dünya düşünürlerinin önemli bir kısmı kuramlarını (nazariye, teori) Marx'a yaslamışlardır. Batının asgari bilimsel hüviyeti olan her toplumbilimcisi ise markçılığın büyük önemini teslim etmektedir.

Hal böyle iken Türkiye'de, hiç olmazsa toplumbilim alanında diyalektik yönteme iltifat edilmemiş olmasını nasıl açıklayabiliriz? Acaba bilim adamlarımız bu yöntemi öğrenmişler, denemişler ve sonra değersizliğine hükmedip bir kenara mı itmişlerdir? Durumun bu olmadığı ortadadır. Türkiye'de diyalektik bir meçhuldür. Sanki yüz yıldır düşünce tarihine bu kavram girmemiş, sanki bu yöntemin ışığında sayısız buluşlar yapılmamış, sanki bu yol göstericinin peşinden giderek milyonlarca insan devrim yoluyla dünyanın çehresini değiştirmeye koyulmamışlardır.

Ne var ki son yıllarda, memleketimizde bu susuş duvarının temelinde yatan kirli çıkarlar görülmeye başlanmıştır. Bize bu çıkarlar düzeninin özünü gösterecek en güçlü silâh diyalektik yöntemdir. Karanlığa gömülmek istenişinin temel nedeni işte budur.

Türkiye bugün, iktisadi, siyaseti, toplumsal kuruluşları, kısacası maddi ve manevi varlığıyla, bir parçası haline geldiği emperyalizmin içinde bir ölüm-kalım savaşı vermektedir. Temel gerçek budur. Bilim, ancak bu çerçevede kendine düşen görevi yerine getirebilir. Savaşı kazanmak için bilimsel araştırmalar ve eylem yoluyla bilinçlenmek gerekmektedir. Bu incelemenin amacı bilinçlenmenin yöntemini saptamaktır.

I. BÖLÜM : Tarih boyunca diyalektiğin kazandığı anlamlar.

A. Eski görüş.

Diyalektiğin ilk kâşifi Herakleitos'tur. M.Ö. 500 yıllarında Anadolu'da, Efes'te yaşamış olan bu büyük düşünür, o çağlardaki anlamıyla gerçek bir feylesoftu. Bunun nedeni, gözleme değer veren bir bilim adamı olmasıdır. Bu özellikleri sayesinde Herakleitos, kendi devrinde diyalektiği en iyi anlayan adam olmuştur. Çağdaş diyalektiğin ilk yasası olan sürekli dönüşüm yasasını bulmuştur. «Aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz» sözü onundur. Herşeyin sürekli olarak değiştiğini ve sonsuz bir süreç halinde aktığını görmüştür.

Fakat Herakleitos dahi çağının düşünce sınırlarını aşamamıştır. Örneğin, diyalektiğin çelişme yasasını gözden kaçırmıştır. Gerçekten de Hegel'e kadar insan düşüncesi bir türlü, bir şeyin aynı zamanda kendi zıddını taşıyabileceğini kabul edememiştir. Çok iyi bir gözlemci olan Herakleitos, bu yolda epey çaba harcamıştır. Örneğin, inen yolun aynı zamanda çıkan yol olduğunu söylüyor. Ahenğin, zıtların birliğinden doğduğunu görmüş; fakat en önemli hususu, yani hareketin zıtlar arasındaki etki - tepki ilişkisinden doğduğunu görememiştir.

Kendinden sonra gelen düşünürler incelendikçe Herakleitos'un büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır. Tabiat diyalektiğini keşfeden odur. Ondan sonra gelen düşünürler tabiatı bir kenara itmişler ve tâ XIX. yüzyıla kadar diyalektiği, düşünce kurallarının dar kalıbına hapsetmişlerdir.

Etimoloji bakımından diyalektik, tartışma demektir. Aşağı yukarı Hegel'e kadar bu kelime, «düşünme ve tartışma sanatı» karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu anlayışın yerleşmesinde sayısız düşünürün etkisi olmuştur. Bunların ilki Zenon'dur. Zamanında revaçta olan felsefede çokçu düşünceyi yıkmak için kullandığı tartışma yöntemine diyalektik adını vermiştir.

Bu yıkıcı anlama Sofistler aşağılayıcı bir yön eklemişlerdir. Bu okulun üyeleri kent kent dolaşırlar, özellikle siyasette başarı sağlamak isteyenlere konuşma dersleri verirlerdi. Böylece diyalektik, öze hiç bakılmadan yalnızca biçimde birtakım oyunlarla, kalabalıkları aldatma aracı durumuna düşmüştür. «Karşidakini lâfa boğarak üstünlük sağlama», «mugalâta» olarak nitelendirilebilecek bu anlam uzun zaman yaşamış, hattâ günümüze dek gelmiştir.

Sokrates'le birlikte diyalektik yeniden olumlu bir anlam kazanıyor. Eski Yunanistan'ın bu ünlü düşünürü, araştırma yöntemi olarak, tartışma yoluyla gerçeklere varmayı kabûl etmişti. Temel amacı herşeyin tarifine varmaktı. İşte bu tariflere varmek için kullandığı tartışma kurallarının tümüne diyalektik adı verilmiştir.

Eflâtun'la birlikte yeni bir aşamaya giriyoruz. Hegel'i etkileyen bu düşünür, Sokrates'in görüşüne «idealist» varlık kuramını ekliyor. Ona göre diyalektik, yalnızca tartışma sanatı değil, aynı zamanda eşyanın özüne, yani kavramlara ve hepsinin kaynağı olan «iyilik» kavramına varmamızı mümkün kılan yöntemdir. Başka bir deyişle gerçeklerin özüne çıkmamızı sağlayan en değerli anahtardır. Görüldüğü gibi bu görüş çağdaş anlayışa yaklaşmaktadır. Ne var ki Eflâtun hem idealist, hem de temelde metarizik bir düşünürdü. Gerçeğin özünü donuk (metafizik) bir kavramlar bütünü (idealist) olarak görmesi, gücünü bilimden alan çağdaş diyalektikle arasında uçurumlar açmıştır.

Aristoteles, Sokrates'le Eflâtun'un diyalektik dediklerine «analitik» demiş, şüpheli öncüllerden hareket edip tutarlı düşünme sanatına diyalektik adını vermiştir. Böylece ortaya yine küçümseyici bir anlam çıkmıştır. Bir zamanların gerçekleri bulma aracı, tutarlı düşüncenin kuralları haline dönüşmüştür.

Eskiçağın genel manzarası budur. Konumuz bakımından devrenin en önemli feylesofu, diyalektiğin hareket yasasını keşfeden Herakleitos'tur. Bu arada, özellikle Sofistlerin etkisiyle bu kelime aşağılayıcı bir anlam yüklenmiştir. Fakat büyük çoğunluğu bakımından düşünürlerin, diyalektiği, düşünme ve tartışma sanatı anlamında kullandıklarını görüyoruz.

Ortaçağda bu tutum değişmemiştir. Ermiş Augustinus diyalektiği hem tartışma sanatı, hem de duygulardan düşüncelere yükselme yöntemi olarak görüyor. Bu bakımdan Eflâtuncu sayılması gerekir. Yalnız onun en yüce kavramı «iyilik» değil «Tanrı»dır. Çağ boyunca diyalektikle mantık eş anlamlı iki kelime haline geliyor. Böylece diyalektik, sıhhatli düşüncenin kurallarını toplayan bilgi dalı oluyor.

Rönensans'tan itibaren ise, mantık kelimesi diyalektiğe tercih ediliyor. Descartes diyalektiği daha çok kötü anlamında, yani «lâf ebeliği» yerine kullanmıştır. Kant da aynı görüşte. Ona göre diyalektik ancak görüntüler (fenomenler) diyarının sanatıdır. Gerçeklerin özünde (numenlerde) yeri yoktur. Kant dahi klâsik mantığın çelişmezlik ilkesine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bakımdan çağdaş anlamıyla diyalektiği kavrayabilmesi imkânsızdı. Bu görevi, günümüz mantığının temelini atan Hegel yüklenecektir.

B. Yeni görüş.

1770 - 1831 yılları arasında yaşamış bulunan Hegel çağdaş diyalektiğin babasıdır. İlerde anlatılacak olan diyalektiğin yasalarını o keşfetmiş, «metafizik düşünce tarzı» dediği Aristo mantığına en güçlü darbeyi indirmiştir. Çizdiği muhteşem şemaya göre dünyada herşey kendi zıddını taşır, dolayısıyla kendi kendiyile çatışma halindedir. Bu sürekli çatışma dünyadaki iç dinamizmin kaynağıdır. Hegel ısrarla bu hareketin uyduğu temel yasaları aramış ve bulmuştur.

Bununla beraber Hegelci felsefenin dayandığı temel varsayımlar bugün yıkılmıştır. Çağının bu çok güçlü düşünürü, yine de kuramını egemen güçlerin emrine girmekten kurtaramamıştır. Resmî feylesofu olduğu Prusya Devleti'ni yüceltmek için kendi kendini inkâr etmiş, aslında sonu görünmeyen dönüşüm sürecinin 1830 yılında, yüce Prusya kiralığının varlığında son bulduğunu iddia etmiştir. Böylece, son derece dinamik olması gereken diyalektik düşünce tutucu güçlere silâh olmuştur. Hegel diyalektiğinin kötü so-

nu budur. Fakat çıkış noktasında da büyük bir çürüklük vardır. Hiçbir bilimsel nedene dayanmadan idealist bir varlık kuramı benimsemiş, düşünceyi maddenin esası kabûl etmiştir. Bu tutumun sonucu olarak açıklamalarında «Tanrı» kabilinden bilimde yeri olmaması gereken muğlak kavramlar kullanmıştır.

Bütün bu itirazlara rağmen, Hegel'in diyalektiğe yaptığı hizmetler sonsuzdur. «Hukukçuya göre avukat ne ise, mantıkçıya göre diyalektikçi odur» (1) diyen eski basit görüşü yıkmış, diyalektik hareketin **gerçek dünyada** varlığını görmüştür. Bu bakımdan ona Yakın Çağ'ın Herakleitos'u diyebiliriz. Koyu bir idealist olmasına rağmen, Feuerbach'a kadar mekanist (metafizik) bir biçimde gelişmiş olan maddeci felsefeye en önemli katkıda bulunan odur. Ne var ki bu katkının gerçekleşmesi Karl Marx adlı başka bir dehayı gerektiriyordu.

1818'de doğan 1848'de otuz yaşına basan Marx, o yıllarda ilk kez patlak veren işçi hareketlerinin yarattığı bir düşünürdür. Bilgin olmasının tabii bir sonucu olarak maddeci felsefeyi benimsemişti. Bununla beraber Feuerbach'ın kendisini hapsediği kaba mantık örgüsünü de açıkça görüyordu. Hayatı boyunca ona arkadaşlık ve yoldaşlık eden Friedrich Engels'in (1820 - 1895) de yardımıyla, Hegel'le Feuerbach'ı dinamik bir biçimde birleştirmeyi başardı. Çağdaş diyalektiğin doğuşunun kısa öyküsü budur.

Hegel de, Marx da **gerçeğin olumsuz niteliğinden** hareket etmişlerdir. Hareketin temelinde çelişme yattığına göre, tezi olumsuzlaştıran antitezden işe başlamaları tabii idi. Fakat tek-olayların hepsindeki antitezler, **ancak bütün içinde** incelendikleri zaman bir anlam kazanırlar. Dolayısıyla temel gerçek, tüm olumsuzluklar veya **olumsuzluğun bütünüdür**.

Sorun toplumsal düzeyde incelendiği zaman bu alandaki olumsuzlaşmanın **aynı zamanda bir soyutlama** olduğu görülür. Örneğin, insanlararası ilişkiler mallararası ilişkiler haline dönüşür. Sistemi anlamak için soyut ilişkileri soyut kavramlarla (kategorilerle) incelemek ve orada yine maddi unsurlara inmek gerekir.

Marx ve Hegel, ikisi de, gerçeği olumsuzluğun bütününde arıyorlar. Ne var ki Hegel için bu bütün **fikir bütünüdür**, yani soyuttur. Marx'ta ise bütün, **tarihtir**. Başka bir deyişle yeryüzünde meydana gelmiş, gerçek, **somut olayların tümüdür**. Bu bütünün unsur-

(1) Paul FOULQUIE, *La Dialectique*, Paris, P. U.F., 1959, s. 8.

ları olan olumsuzluklar (antitezler), tarihi harekete getiren gerçek çelişmelerdir. Bunların esası **sınıf çatışmasıdır**.

Bu çatışmalar olumsuzluğun olumsuzlanması, yani tez-antitez savaşının bir sentezde son bulmasıyla hallolmaktadır. Tabiatıyla bu çözümler de tarihsel bütünde yer almaktadır. Burada, toplumsal düzeyin temel özelliklerinden birine dikkati çekmek gerekir. O da insanların tarihlerini kendileri yaptıklarıdır. Dolayısıyla sentezin kurulması yani çelişmelerin çözülmesi, yine **insanların eseri** olacaktır. Bunun adı devrimdir. Devrimin de ilk şartı, insanların temel çelişmeyi görmeleri, yani **bilinçlenmeleridir**. İşte diyalektik düşüncenin temel amacı budur. Şimdi, girişte bahsedilen susuş surlarının diyalektiğin çevresinde niçin örüldüğü daha kolay anlaşılır.

Marx-Engels ikilisiyle, diyalektik artık tamamen bugünkü anlamını kazanıyor. Bunun en doğru tarifini Engels vermiştir: diyalektik, «dış dünyada ve insan düşüncesindeki hareketin genel yasalarını inceleyen bilimdir» (2). Bu tarifin ışığında diyalektiğin gelişmesinin tamamen bilimlerin gelişmesine bağlı olduğunu söyleyebiliriz. Gerçekten de, her bilimin konusu kendi alanındaki hareketin belirme biçimlerini incelemek ve bunlar arasındaki zorunlu ilişkileri saptamaktır. Buna karşılık, diyalektik yöntem bilimlerin genel yöntemi durumundadır.

II. BÖLÜM : Diyalektiğin yasaları.

Hegel'den beri birçok düşünür bu konuda kafa yormuş ve bu uğraşların sonucu olarak diyalektik harekette dört genel yasa bulunmuştur. Açıktır ki bilimlerin gelişmesine bağlı olarak bu liste uzayacak ve hattâ değişmelere uğrayabilecektir.

A. Birinci yasa : Hareket.

Daha bundan 2500 yıl önce Efes'te yaşayan bir feylesof, Herakleitos, evrende herşeyin akıp gittiğini görmüştü. Gerçekten de, donuk sağduyuyu aşan basit bir gözlem dahi bize, dünyanın tümüyle durmadan yaşlandığını, sürekli olarak biçim değiştirdiğini gösterir. Bilim, duran taşın dahi bir süreç içinde olduğunu ispat etmiştir. Örneğin bugün arkeoloji alanında, kalıntıların tahlilinden bunların yaşları kesinlikle çıkarılmaktadır. Organik düzeyde ise bu gerçek apaçık ortadadır. Bitkiler, hayvanlar, insanlar durmadan

(2) Friedrich ENGELS, *Ludwig Feuerbach*, Editions sociales, Paris, 1946, s. 44.

doğmakta, üremekte ve ölmektedirler. Keza, bedenimizi oluşturan hücreler aynı durumdadır. Her varlık, belirli bir biçimde hareket halinde olan maddedir. O hareket biçimi değişince varlık da nitelik değiştirir. Nitekim basit sağduyu dahi canlı varlıkta tam hareketsizliği ölüme yormaktadır. Başka bir deyişle, gözle görünür bir hareket değişikliğine bir nitelik değişikliği adını vermektedir. Böylece, herşeyin esasının hareket olduğu ortaya çıkmış bulunuyor.

Bilim bunun sayısız örneklerini getirmekte kusur etmemiştir. Işığın, ısının, kısacası enerjinin titreşimlerden ibaret olduğu ispatlanmıştır. «Hareket»ten ne kastedildiğini iyice anlamak için herhalde Einstein'ın kuramından yararlanabiliriz (3). Bilindiği gibi Einstein, zaman-mekân biriminin maddenin bir özelliği olduğunu ileri sürmüştür. Diyalektiğe göre ise, eşyanın evriminin nedeni iç-değişim sürecidir. Bu hızlı olursa tüm ömrün kısa olacağı aşikârdır. Buna karşılık, değişme hızının azlığı o şeyin yaşama süresini artıracaktır. Yani **zaman miktarı hareket hızıyla ters orantılıdır**. Örneğin, zeytin ağacı yavaş oluşur, dolayısıyla uzun yaşar. Buna karşılık, ipek böceği hızlı oluşur kısa yaşar. Tabiatıyla bu uzunluk-kısalık insan ömrüne göredir. İnsanı katmadan şeyleri ve bu arada insanı objektif olarak tarif etmek istiyorsak, kendilerine özgü olan hareket hızlarını, yani biçimlerini bildirmeliyiz. Dolayısıyla, hareketin maddenin varlık biçimi olduğunu söyleyen Engels'le, hareketin maddenin temel bir özelliği olduğunu söyleyen Einstein birleşiyorlar.

Einstein'ı iyice tanımadığımızdan bu görüşümüz kaba bulunabilir. Yine de ortada bir gerçek apaçık duruyor : hareketsiz varlık yoktur. Dünya statik değil **dinamik bir olgudur**. Ne var ki, metafizik mantık bu basit gerçeği dahi anlamaktan acizdir. Ona göre masa, iskemle, ağaç, uyuyan insan vs. hareketsizdir. Temel kural durgunluktur. Hareket geçicidir ve sonunda yine hareketsizliğe dönüşecektir. Oysa masa da, ağaç da, insan da, herşey durmadan hareket etmektedir. Ancak birinden ötekine **hareket biçimi değişir**. Elektronların delice raksı tüm varlığı, türlü biçimlerde, fakat şaşmaz bir şekilde, hareketin genel yasasına boyun eğdirir.

B. İkinci yasa : Bütünlük.

Tabiatta görülen bu sürekli hareket başıboş, savruk, yönsüz

(3) Lincoln BARNETT, *Einstein ve Evren*, Doğan Kardeş Yayınları, İstanbul, 1959.

değildir. Aksine, tutarlı bir bütün halindedir. Zaten tek tek olaylar ancak bu bütün içinde incelendikleri zaman anlam kazanırlar, Diyalektiğin ikinci yasasına göre, dünya zincirleme süreçler karışımıdır. Yani herşey herşeyi etkiler durumdadır.

XIX. yüzyılda yapılan üç büyük buluş bu temel bağımlılık düşüncesine yol açmıştır. Bunların ilki Schwann ve Schleiden adlı bilginlerin yaşayan hücreyi keşfetmeleri ve gelişim yasalarını ortaya koymalarıdır. İkincisi, enerjinin dönüşümünün keşfidir. Üçüncüsü ise, hayvan ve insanlarda evrimin gün ışığına çıkarılmasıdır.

Bu buluşlar sayesinde dünyanın bir bütün olduğu, türler arasında kesin çizgiler olmadığı ve klâsik mantığın yarattığı sert bölünmelerin suni olduğu ortaya çıktı.

Artık tabii görünmeye başlayan bu düşünce tarzı aslında, son derece önemli bir hamledir. Belki de diyalektiğin başta gelen yasa-sı budur. Diyalektik, yöntem olarak incelendiği zaman bu ilkenin önemi daha iyi kavranacaktır. 1937 yılında yayınlanan **Diyalektik Maddecilik ve Tarihsel Maddecilik** adlı kitabında Stalin'in belirttiği gibi, **tek olgu, daima olgular bütünüünün parçası ve sürekli akışın bir anıdır (4)**.

C. Üçüncü yasa : Çelişme.

Çağdaş diyalektiğe esas özelliğini veren, çelişme yasasının keşfi olmuştur. O güne dek düşünürler zıtların birlik halinde olabileceğine ihtimal veremiyorlar, dolayısıyla sürekli hareketin farkında olanlar dahi bunun kaynağını bulamıyorlardı. Herakleitos'u durduran zorluk da bu olmuştu.

Her gerçeğin özü çatışan zıtlardır. Özdeki bu çatışma diyalektik hareketin, yani yaratıcı hareketin kaynağıdır. Her yerde herşey kendi zıddına dönüşmektedir. Bu zıddı zaten içinde taşımaktadır. Dolayısıyla herşey kendi kendisiyle savaş halindedir. Teze karşı yürüttüğü savaşı antitez, daima tezi ve kendini yok eden bir sentez doğurmakla çözümler. Sentez, üst düzeyde, tezle antitezin hem inkârı, hem de gerçekleştirmeleridir. Daha doğrusu, her ikisinin inkâr yoluyla gerçekleştirmeleridir. Burada inkârdan kasıt yokolma ve yoketmedir. Bu ortadan kaldırma diyalektik bir biçimde olmalıdır. Yaşını doldurup adam olan çocuk diyalektik olarak yokolmuştur. Ama bu çocuk araba altında kalıp ölürse mekanik olarak yokedil-

(4) FOULQUIE, s. 62.

miş olur. Bu yokediliş kendi bünyesine yabancıdır, dışardan gelmez. Bu dış müdahaleler diyalektik hareketi şartlandırır, fakat hiçbir şekilde yaratamazlar.

Çelişme üstüne yazdığı bir denemede Mao Çe Tung, bu gerçeğe çarpıcı bir örnek verir. Örnek yumurtanın gelişmesidir. Yumurtada burada tezdir. Belirli şartlar altında yumurta civciv haline gelecek yok olur. Yine belirli şartlar içinde (süre, iklim, vs.) civciv kendini olumsuzlayıp tavuk olur. Tavuk hem nitelik değiştirmiş bir civcivdir, hem de içinde yumurtayı taşır. Yani sentezin içinde hem tez hem de antitez vardır. Fakat tek yumurta birçok yumurtaya, tek civciv (yumurtalar yoluyla) birçok civcive dönüşmüştür. Bu dönüşümün temeli yumurtanın içindeki çelişmedir. Yine de belirli ısı, nem, vs. şartları olmadan bu çelişme etkin olamamaktadır. İşte dış etkenlerle iç etkenler arasındaki fark burada iyice belirgindir. Birinciler şartlayıcı, ikinciler ise yaratıcıdır. Yumurtanın yerinde bir taş olsaydı, en iyi şartlar dahi bundan bir civciv çıkaramazdı (5).

Aynı şekilde toplumda devrimler dış etkenlerden doğarlar. Fakat bunların temel nedeni toplumun özünde, alt-yapısında yatar. Örneğin 1917 devrimine yol açan birinci dünya harbidir. Fakat harp, her memlekette devrimle sonuçlanmamıştır. 1917 devrimi Rus toplumunun temel çelişmelerinden fişkırmıştır.

Ç. Dördüncü yasa : Devrim.

Tabiatta ve toplumda gördüğümüz sürekli hareketin bir başka özelliği de tekdüze bir evrim niteliğinde olmayışıdır. Öyle olsaydı yeryüzünde hiçbir yenilik olmazdı. Evrim salt bir nicelik artışı olduğuna göre çocuklar büyük çocuk, civcivler büyük civciv olur, fakat hiçbir zaman erginlerle tavuklar meydana gelmezdi. Oysa dünya, durmak yorulmak bilmeyen bir yaratıcıdır. Hergün gözümüzün önünde ve kendi içimizde «devrimler» (yani nitelik değişimleri) olmaktadır.

Bunların yavaş veya hızlı olması pek önemli değildir. Dış etkenler de burada rol oynarlar. Önemli olan, değişikliğin temelinde bir çelişme olması ve bunun bir nitelik dönüşümüne yol açmasıdır.

(5) Maurice CORNFORTH, *Materialism and the dialectical method*, London, Lawrence and Wishart, 1952, s. 92-93. (Mao Tse Tung, *On Contradiction*).

Engels'in **Tabiat Diyalektiği** adlı eserinde izah ettiği gibi, tabiatta her türlü niteliksel değişimin altında bir madde veya hareket değişimi yatmaktadır. Madde veya harekette meydana gelen niteliksel bir artış veya eksiliş, o maddenin niteliğinin dönüşümüne yol açar. Gerçekten de tabiattaki tüm nitelik farkları ya kimyasal yapı, ya hareket miktarı, yada hareket biçimi arasındaki farklılıklardır. Aslında çoğu zaman hepsi birden rol oynamaktadır (6). Örneğin belirli bir ısıda (hareket) ve ışıkta (hareketin bir başka biçimi) karıştırılan iki ayrı madde, bir başka (nitelik farkı) maddenin oluşumuna yol açmaktadır. Bu dönüşümün yavaş, hızlı, sert, yumuşak, vs. olması önemli değildir. Devrimciliği, bir çelişmeyi halleden bir nitelik değişmesi olmasından gelir.

D. Tarihte diyalektik.

Kısaca yasalarını incelediğimiz diyalektik, tabiatın bütün bölümleri için, bu arada insan toplulukları için de geçerlidir. İlk, Bütünlük yasasının daima gözönünde tutulması gerektiğini belirtmekte yarar vardır. Örneğin, emperyalizmin dünyaya yayılışını bilmeden Türkiye'yi anlamak imkânsızdır. Tabiattaki düzenler gibi insanların yarattıkları düzenler de bir tüm olarak incelenmelidir.

Bu önemli meseleye kısaca değindikten sonra diyalektik yasaların insan topluluklarında **belirme biçimlerini** inceleyebiliriz. İnsanların hayvanlardan farklılaşarak geliştikleri, uzun bir evrimden geçerek bugünkü duruma geldikleri ve halen bir evrim içinde buldukları, bilimsel olarak ispat edilmiş ve herkesin bildiği bir gerçektir. Dolayısıyla, diyalektiğin genel hareket yasasına uyduğumuz apaçık ortadadır. İnsanlar, evrimleri boyunca üç temel diyalektik süreç içinde bulunmuşlardır.

Bu üç sürecin temelinde de üç büyük çelişme yatmaktadır. Bunların birincisi insanla tabiat arasında, yani toplumsal iş sırasında ortaya çıkan çatışmadır. Yaşamak için insan tabiatla cebelleşir, karşısına çıkan zorlukları da birer birer yener **Her zafer yeni bir üretim gücünü ortaya çıkarır**. İnsanın yarattığı her araç bir devrim ürünüdür. Bu savaş, buluşlarla çözüle çözüle sürüp gitmektedir.

İkinci çelişme eski üretim ilişkileriyle yeni üretim güçleri ara-

(6) Maurice CORNFORTH, *Materialism and the dialectical method*, London, Lawrence and Wishart, 1952, s. 84.

sındadır. Üretim örgütü yeni üretim biçimine köstek olmaktadır. İnsanlar bu kösteği de devrim yoluyla kaldırıp yeni bir örgütlenmeye giderler. Üretim biçimi sürekli olarak geliştiğine göre, üretim ilişkileri durmadan kendilerini buna uydurmak durumundadırlar.

Üçüncü önemli çelişme, toplumsal üretim güçleri ve üretim ilişkilerinin yarattığı yeni iktisadi temelle eski üst-yapı arasındadır. Bu da devrim yoluyla hallolur. Yeni iktisadi yapının icabı olan toplumsal düşünceler ve sosyo-psikolojik davranışlar yerlerini alırlar. Bu üç temel diyalektik süreç ve yalnızca bu üçü, insanlığın bütün gelişmesini açıklar (7).

Tabiatla aramızdaki ilk çelişme bir yana bırakılacak olursa, diğer çatışmalarda, hasım iki taraf da insan topluluklarıdır. Şimdi, bu topluluklar arasındaki farklılaşmanın nasıl ortaya çıktığını incelemek gerekiyor. Tabiatla savaşlarını yürüten insanlar, yarattıkları üretim güçlerinden yararlanmak için aralarında görev dağıtımını yapmak zorunda kalmışlardır. Av ve balıkçılıkla herkes meşgul olabiliyordu. Fakat bazı hayvanlar evcilleşip üretim gücü haline gelince, bazı insanların da oturup bunlara bakması gerekti. Böylece, ilk iş-bölümüyle ilk çoban kabileleri ortaya çıktı. Kendilerine uygun bu yeni ilişkilerle donatılan üretim güçleri hızla gelişmeye başladılar. Bunun sonucu olarak işgücü yetersizliği duyulmaya başlandı. Buradan savaşlar doğdu. Esirler üretime koşulup köle haline getirildi. İlk iş bölümü ilk sınıflara yol açmış, efendiler-köleler çatışmasıyla insanlık uygarlığın eşiğine gelmiştir.

Tarım ve haycancılık hızla gelişiyor. El sanatları yeni bir üretim gücü olarak beliriyor. Üretim ilişkileri buna uyuyor ve ikinci büyük iş bölümüyle zanaatkârlar sınıfı doğuyor.

Kendini sadece el sanatlarına hasreden bir topluluğun belirmesi, üretimle tüketim arasındaki mesafeyi artırıyor. İktisadi hayatın düzeni, yani üretimle tüketimin ahenkli yürümesi, bu sefer, bir takım insanların aracılık yapmasını zorunlu kılıyor. Üçüncü iş bölümüyle birlikte tüccarlar beliriyor. Böylece, tarihte ilk defa olarak üretime katılmayan bir sınıf sahneye çıkıyor (8).

Bu sınıf, zenginliğini artırdıkça sermaye birikimine yol açıyor. Biriken bu sermaye kapitalizmin temel kaynağıdır. Sermayedar

(7) Oskar LANGE, *Ekonomi Politik*, İstanbul, Ataç Kitabevi Yayınları: 84, 1965, s. 52 - 53.

(8) Georges Politzer, *Principes élémentaires de philosophie*, Paris, Editions sociales, 1963, s. 216 - 221.

haline gelen tüccarlar, kâr gayesiyle yatırımlarını genişletecekler ve giderek çağdaş anlamında işçi sınıfını yaratacaklardır. Böylece, toplumsal hayatın başlıca çatışması, kapitalist-proleter (patron-işçi) çatışması biçimini alacaktır XX. yüzyılda ise, dünyanın bir kısmı devrim yoluyla bu savaşı sonuçlandırmış ve kapitalizmi tasfiye ederek sınıfsız bir toplum kurma yoluna girmiştir.

Sınıflar, üretim sürecinde benzer yerler işgal eden insan topluluklarıdır. Dolayısıyla, bu insanların maddi hayat şartları benzer olacaktır. Bununla beraber bir işçi, örneğin bir burjuvadan fazla kazanabilir. Maddi hayat şartları yalnızca para değildir. Herşeyden önemli olan «toplumsal işlev» (sosyal fonksiyon)dir.

Diyalektik yasaların toplumlarda belirme biçimlerinin genel şeması budur. Görüldüğü gibi, toplumlar incelenirken gözönüne alınacak temel çelişme, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişmedir.

III. BÖLÜM : Yöntem olarak diyalektik.

A. Yöntemin esası.

Şimdiye dek diyalektiği evrendeki hareketin yasalarını araştıran bir bilim olarak inceledik. Fakat diyalektik, aynı zamanda bir yöntemdir. Hattâ en iyi bilimsel yöntemdir. Bunun nedenleri oldukça açıktır. Bilimlerin amacı kendi ilgi alanlarında cereyan eden olayların uydukları hareket kurallarını saptamaktır. Diyalektiğin de zaten genel amacı budur. Dolayısıyla birbirlerinden azami ölçüde yararlanmaları tabiidir.

Yöntem bakımından ele aldığımız zaman **diyalektiğin yasaları birer ilke olarak karşımıza çıkar**. Şöyle ki; olayları anlamak istiyorsak onları bir **bütün** içinde incelemek, içinde buldukları **hareketin** hangi temel **çelişmeden** geldiğini saptamak ve gelişme süreçlerini, yani yaşadıkları **devrimleri** ortaya koymak zorundayız. **Diyalektikçi, zamanın akışı içinde düşünen adamdır**. Yalnızca varolan durumu tasvir etmekle yetinmek donuk, metafizik bir davranış olur. Diyalektik yöntemde esas olan, eşya ve olayları geçmiş ve gelecekleri bakımından incelemektir. Yani **tarihsel hareketi** ortaya çıkarmaktır. Örneğin, bir elmayı inceleyeceğimizi düşünelim. Metafiziğe göre; elmanın niteliklerini sıralayacak, tadından, renginden vs. bahsedecek, sonra belki armut ve benzeri başka meyvalarla karşılaştırıp belirli bir türe sokacağız ve işimiz bitecek. Oysa diyalektikçi; ham elmanın-elimizdeki elma, tomurcuğun-çiçek, vs. oluşma-

sını inceleyecek, böylece elma ağacına kadar varacaktır. Zira onun için esas olan, «oluşum sürecini yaratan hareketin yasalarını bulmaktır» (9).

B. Yöntemin uygulanışı.

Diyalektik hareket yasalarının, aynı zamanda, diyalektik yöntemin ilkeleri olduklarını biliyoruz. Ne var ki, bu yasalar son derece genel mahiyette birtakım kurallardır. Bunları araştırmalarımızın verilerine dayandırmak zorundayız. Aksi halde, metafizikten kurtulalım derken skolâstiğe düşmüş oluruz. Büyük marksçı Georges Politzer'in de dediği gibi : «Diyalektik, eşyayı incelemeyi tanımanın ve açıklamanın yolu değildir. O, eşyayı iyice gözlemenin ve incelemenin yoludur» (10).

Diyalektiğin yasalarını öğrenip, dindeki «kıyas» usûlüne özenerek, tümdengelim yoluyla tabiatın ve toplumun yasalarını çıkarsamaya uğraşmak ciddiyyetenden uzak bir davranış olur. Evrensel gelişme ilkesi ortaktır diye, varolan bütün çelişmeleri bir tutamayız. Tavuk da, 1789 Fransız devrimi de devrim olmasına devrimdirler ama, nitelikleri farklıdır. Tabii süreçlerle toplumsal süreçler, genel hareket yasasına uymakla beraber, içinde buldukları hareket biçimleri bakımından tamamen değişiklerdir. Bu fark, sadece toplumla tabiat arasında değildir. Her ufak araştırma alanının dahi kendine özgü yasaları vardır. Bunlar genel yasalara uyarlar diye özelliklerini ayrıntılarına kadar araştırmaktan kaçınamayız. Genel yasaların görevi ayrıdır. Onlar sapmaları, tutarsızlıkları önleyen, araştırmalarımızı aydınlatan ve sürekli olarak gözönünde bulunması gereken rehberlerdir.

Bütün bu söylediklerimizi somutlaştırmak için, yine Politzer'den yararlanarak, örneğin bir kitabı nasıl inceleyeceğimizi düşünelim. Yapacaklarımızı beş madde halinde sıralayabiliriz :

1. Yalın olarak kitabı gözönüne alıp içindekileri sıralamak, dizmek ve dikkat çeken unsurları not etmek.
2. Kahramanları inceleyip, geldikleri toplumsal sınıfları saptamak.
3. Ortaya çıkan sınıflar tablosunun altında yatan temeli, ya-

(9) *Ibid.*, s. 154.

(10) *Ibid.*, s. 161.

ni iktisadi alt-yapıyı (üretim faktörleri, biçimleri ve ilişkileri) bulmak.

4. Yazarın ideolojisini ortaya çıkarmak.

5. Kitabın belli bir tarihte ve belli bir biçimde yazılmış olmasının nedenlerini sıralayıp yazarı övmek veya yermek. Başka bir deyişle, kendi toplumunun evriminde işgal ettiği yeri saptamak.

Lenin de, diyalektik yöntem hakkındaki birçok yazılarında aynı hususlara dikkati çekmiştir. Hattâ yöntemin uygulanışını madde madde saptamayı denemiştir. Bunları şöylece özetleyebiliriz :

1. Olaylar yalın olarak incelenecek.

2. Bunlar çevrelerine bağlanıp ilişkiler bütünü içinde incelenecekler.

3. Evrimleri, yani gelişim hareketleri incelenecek.

4. Yapılarına bakılarak, olguların içindeki çatışık eğilimler ortaya çıkarılacak.

5. Her bir olgu, çelişmelerinin bütünü olarak ele alınacak.

6. En ufak ayrıntıların dahi süreçleri incelenecek.

7. Tek olayların bütünlü ilişkileri bulunacak.

8. Olaylar, sürekli olarak yeni nitelikler, yeni ilişkiler ortaya çıkaran sonsuz bir süreç içinde görülecek.

9. Bu sonsuz süreç, insan bilgisinin görüntüden öze, cevhere varması yolundadır. Öze varıldıkça tüm temel ilintiler belirmeye başlayacaktır.

10. Bazı olayların tekrarlandığı görülecektir. Bu eskiye dönüş bir görüntüden ibarettir. Tekrar, daha üst bir düzeyde olmaktadır (11).

Lenin'in gösterdiği yolla araştırılan olayları, düzenli bir yapı haline getirmede, en yararlı aracımız **kavramlardır**. Kavramlar, aynı tür olayları belirleyen düşünce kalıplarıdır. Bunlar ayrıntılardan ne kadar sıyrılır ve işin özünü ne ölçüde belirtebilirlerse, araştırmamızın bilimsel niteliği o ölçüde artar.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, araştırma yöntemiyle anlatım yönteminin farklı oluşudur. Araştırma dağınık olgulardan

(11) David GUEST, «Lectures on Marxist Philosophy», London, Lawrence and Wishart Ltd., 1963, s. 44 - 46.

hareket eder. Anlatımda ise esas olan, maddenin hareketini soyut bir biçimde yansıtmaktır. Bu, ilk nazarda, araştırmacının kafasında uydurduğu kuramsal bir şema gibi görünebilir. Oysa, gerçeklerin hareketini tüm olarak ifade edebilmek için soyutlama kaçınılmazdır (12).

IV. BÖLÜM : Diyalektiğin değeri.

Tarih boyunca diyalektiğin kazandığı türlü anlamları, diyalektik hareketin yasalarını ve yöntem olarak diyalektiği inceledikten sonra, felsefe açısından bu kavramı değerlendirmek ve karşılaştığı itirazları gözden geçirmek herhalde yararlı olur.

A. Mantık ve diyalektik.

Mantık alanında diyalektiğin, esas olarak, metafizik görüşle çarpıştığını biliyoruz. Metafizik, yani Aristo mantığı geniş ölçüde sağduyumuza hakim olduğundan, ilk anda, diyalektik düşünceyi yadırgamamız olağındır. Hele yıllarca klâsik eğitimin dar kalıplarına sıkıştırıldığımız düşünülürse, tepki göstermemize şaşmamak gerekir. Bununla beraber, kaba görüntülerden sıyrılıp gerçeklere yaklaştıkça, klâsik düşünce kurallarının iflası kesin olarak belirmektedir.

Bu söylenenlerden Aristo mantığının «yanlış» olduğu çıkarılmamalıdır. Söylemek istediğimiz ancak bu mantığın dar bir çerçeve içinde doğru olduğu ve bu sınırları aşan meselelere uygulanamayacağıdır. Tıpkı Euklides geometrisi gibi. Bilindiği üzere bu bilim ancak düz alanlara uygundur. Evrene ise eğriler hakimdir. Euklides yalnızca insanın ufak boyutlarına göre doğrudur. Riemann ve benzeri bilim adamları daha geniş kapsamlı bir geometri kurmak gereğini duymuşlardır. Aynı şekilde, Newton'un yanlış bir kuram yarattığı söylenemez. Ancak, Einstein ondan «daha doğru» dur. Plehanov'un deyimiyle hareketsizlik nasıl hareketin özel bir durumuysa, **formel mantık da diyalektiğin öyle özel bir durumudur.** Bir benzetme yapacak olursak, yöntem olarak metafizikten diyalektiğe geçiş, gerçeği kavrama yolunda fotoğraftan sinemaya geçişe benzetilebilir.

(12) Karl MARX, *Oeuvres*, c. I, «Extraits de la postface de la seconde édition allemande du Capital», Editions Gallimard, «Bibliothèque de la Pléiade», 1963, s. 558.

B. Maddecilik ve Diyalektik.

Dikkat edilecek olursa sinema, fotoğrafların belli bir zaman içinde, belli bir sıraya göre ve yine belli bir hızla gösterilmesidir. Yani statik bir olgunun tarih (zaman) içinde ve düzenli bir sürece göre dinamik hale getirilmesi, başka bir deyimle canlanması demektir. Meselenin özü işte burada yatmaktadır. Marksçılığın bir bilim olarak tarihe verdiği büyük önemin sırrı budur.

Bu anlamda Hegel de tarihsel görüşe bağlanır. (Tarihi kendinde durdurmakla düştüğü tutarsızlık bir yana bırakılıp öğretisinin özü incelenmelidir). Fakat Marx, diğer bir anlamda da tarihçidir. Zira o, Hegel'in aksine, toplumları incelerken somut tarih olgularını esas tutmuştur. Marx, araştırmalarında, diyalektiğin bütünlük ilkesini, gerçek insanlık tarihinin tümü şeklinde anlamıştır. Bu bakımdan bir kat daha tarihçi olduğu gibi, Hegel'in aksine, tam bir maddecidir.

Diyalektiğin özünün hareket olduğunu biliyoruz. Fakat Engels'in bilimsel tanımına göre : «hareket, maddenin yaşama tarzı, onun varlık biçimidir.» (13) Böylece, diyalektiği maddecilikten ayırmanın imkânsızlığı ortaya çıkıyor. Gerçekten de, örneğin toplumları incelerken, ancak bunların gerçekliğini kabul ederek işe girişebiliriz. Hem sinema oynatmak, hem de şeridi oluşturan tek tek fotoğrafların varlığını inkâr etmek (idealizm) yahut bundan şüphe etmek (agnostisizm - bilinemezlik), en azından garip bir tutumdur. **Bilim ancak maddeci olabilir.**

C. Diyalektiğe itirazlar.

Burada, diyalektiğe yapılan üç önemli itirazı inceleyeceğiz. Birincisine göre, evrim daima olumsuzlanma yoluyla olduğuna göre marksçılık da ancak inkâr edilerek aşılacaktır. Dolayısıyla, marksçıların dediği gibi öğretiyi yalnızca zenginlemekle kalmıyacak, aynı zamanda bazı kısımları yanlış diye atılacaktır.

İtiraz olarak ileri sürülen bu görüş aslında tamamen marksçı bir tutumun belirtisidir. Hiçbir ciddi marksçı, öğretinin bazı kısımlarının yarın yanlış olamayacağını ileri sürmemektedir. Aksine, aşağıda sıralayacağımız nedenlerle öğretinin gelişeceği ortadadır :

(13) Friedrich ENGELS, *M. E. Dühring bouleverse la science*, Editions Costes, Paris, 1931, c. 1., s. 74 - 75.

1. Bilimler ilerledikçe maddecilik anlayışı gelişecektir. (Maddeci görüş bilimlerden ayrılamaz).

2. Evrendeki temel hareket daha iyi anlaşılacak ve gerçeğe varmak için yeni yollar bulunacaktır. Yani diyalektiğin yeni yasaları keşfedilecek ve yönleme yenilikler eklenecektir.

3. Tekniğin ve bilincin gelişmesiyle insanlar gittikçe kendi tarihlerini dileklerine göre şekillendireceklerdir. Tarihsel hareketin bilimi olan tarihsel maddecilik de buna uyup değişecektir.

Fakat gelecekte yanlış olabilecek bir şey, bugün pekâlâ mutlak doğru olabilir. Zamanı hesaba katmadan «yanlış», «doğru» gibi mutlak kavramlara bel bağlamak, ancak basit Aristo mantığına yarar bir harekettir. Öğreti, dünyayı anlamaya ve değiştirmeye yarayan bir fikirler ve yöntemler bütünüdür. Marksçılık bir doğma değildir. Çağdaşlığı zaten esnekliğinden gelmektedir. **Marksçılık ancak tarihsel evrim içinde, yani bugünkü haliyle bugün için doğrudur.**

Ortaya atılan ikinci itiraza göre, maddeciliğin diyalektik olmasına imkân yoktur. Bu bir çelişmedir. Düşünce yasaları maddeye uygulanamaz.

Bu itiraz pek hafiftir ve aslında meselenin hiç anlaşılmamış olduğunu gösterir. Bahis konusu olan, düşünce yasalarının maddeye uygulanması değil, tam aksine, **madde yasalarının düşünceye uygulanmasıdır.** Aslında, bu ayrım da formel mantığın belirtisi olan suni bir ayrımdır. Düşünce zaten dış dünyanın, yani maddi olayların insan kafasında yansımısından ibarettir. Hal böyle iken, ortak yasalara boyun eğiyorlar diye şaşmak gariptir. Aksi olsaydı, işte o zaman şaşmak gerekirdi.

İleri sürülen üçüncü itiraz çok yaygındır. Diyalektiğe göre, toplum hayatında iktisadi temel üst - yapıya egemendir. Oysa üst - yapının etkin olduğu birçok örnek vardır. Demek ki, alt - yapının üstünlüğü yasası yanlıştır.

Bu itirazın ortaya atılmasının esas nedeni marksçılığın yanlış anlaşılmasıdır. Toplumda herşeyin mekanik olarak iktisadi alt - yapı tarafından meydana getirildiğini iddia etmek yanlış olduğu gibi marksçılığa aykırıdır. Marksçılığın söylediği şundan ibarettir: Üst - yapıyla alt - yapı arasında sürekli bir etki - tepki ilişkisi vardır. Durmadan beliren bu karşılıklı mücadele ve çelişme bütünü içinde, eninde sonunda **daima galip gelen** iktisadi gereksinimin çizdiği yol-

dur. İşin özü budur. Bu gelişimin biçimini ise pekâlâ üst - yapı çizebilir.

Nitekim Engels, üst - yapının etkisine şöyle bir örnek veriyor: miras yasaları, zenginliğin dağılımını etkilemekle iktisadi temeli etkilemiş olurlar. Ama unutmamak gerekir ki, bu yasalar da zaten alt - yapının etkisiyle kabul edilmişlerdir. (14)

Lenin de kendi yönünden bu görüşe karşı çıkmıştır. Ona göre marksçılık, hiçbir zaman, salt bir iktisadi yasalar sistemi olamaz. «Devrimci hareketin salt iktisadi amaçlara yönelmesi diyalektik görüşe aykırıdır. Zira iktisadi amaçlar, hareketin yöneldiği yeni toplumsal düzenin ancak bütünü içinde anlam ve varlık kazanırlar.» (15)

SONUÇ : Bilimin sınıfsal niteliği.

Toplumsal araştırmalarda yöntemin önemi artık iyice belirmiştir. Dürüstlikle belgeleri topladıktan ve sağduyuyla düşündükten sonra gerçeklere varılır demek, bilimsel bir tutum olmaktan çıkmıştır. Bu hususta belki en güzel örnek Webb'lerin durumudur. Fabian tarihçileri Sydney ve Beatrice Webb, İngiltere'de kapitalizmin doğuşunu incelerken, aşağı yukarı Kapital'in dayandırıldığı belgelerle karşılaşmışlardır. Fakat bilimsel bir yöneme sahip olmamaları, çalışmalarının sadece bir takım toplumsal reform önerileriyle sonuçlanmasına yol açmıştır.

Hal böyle iken, batı ve doğu toplumbilimcilerinin ayrı yöntemler kullanmalarına şaşılabilir. Özellikle Amerikan bilim adamlarının çoğunun, geniş sentezlerden kaçınıp, kendilerini mikrososyolojik araştırmalara hapsetmek pahasına da olsa, diyalektiği niçin hisimla reddettikleri sorulabilir. Aslında bu duruma şaşmamak gerekir. Amerika'daki bu tutumun nedeni bizdeki susuş duvarının nedenleriyle birdir. **Bilimler daima, belli sınıflara hizmet eden araçlardır.**

Bilim bir üst - yapı kurumudur. Kendisini yaratan üretim biçiminin ihtiyaçlarına cevap verir. Bilindiği gibi, her üretim biçiminin ipleri, belirli egemen sınıfların elindedir. Dolayısıyla bilimin de, efendilerin hizmetinde olmasına şaşmamak gerekir. Bu durumun

(14) POLITZER, s. 239.

(15) Herbert MARCUSE, *Reason and Revolution*, London, Routledge and Kegan Paul Ltd., 1941, s. 401.

istisnaları vardır. Özellikle geçiş halindeki toplumlarda, birçok bilim adamı yarının gücü olarak beliren yeni sınıflara hizmeti seçebilir. Yine de genel kural, toplumun dizginlerini ellerinde tutanların bilime de egemen olmalarıdır.

Tarih bunun sayısız delillerini vermiştir. Buraya, çarpıcı bulduğumuz bir örnek almakla yetineceğiz. Bilindiği gibi, tabiat bilimlerinin aşağı yukarı üçyüz yıllık bir geçmişi vardır. İnsanlık belirli bir çağa gelince hızla bilimsel keşiflerde bulunmaya başlamıştır. Acaba büyükbabalarımızın aniden beyni mi büyümüştür? Yoksa insanlık düşünüp taşınıp, biraz da dua ettikten sonra, aniden bilimlerin yararlığına mı kanaat getirmiştir? Tabii ki hayır. Müspet ilimlerde görülen uyanış, sadece ve sadece, doğum halindeki kapitalizmin ihtiyacına bir cevaptır. Gerçek bundan ibarettir. Çağdaş kapitalizm eski Mısır'da doğsaydı, büyük bilimsel keşifler orada ve o zaman yapılacaktı.

Durum böyle iken hâlâ «bilimsel tarafsızlık»tan bahsetmek, bilimin çıkarların üstünde olduğunu iddia etmek gülünçtür. Yalnız dikkat edilirse bu iddia egemen sınıfların iddiasıdır. O egemen sınıflar ki, kendi çıkarlarına dokunan birtakım araştırmaları, bilimsel ciddiyetlerine bakmadan gönül rahatlığıyla yasaklamaktadırlar.

Bugünkü Türkiye, söylediklerimize canlı bir örnek olma durumundadır. Başta da işaret ettiğimiz gibi, memleketimiz, kapitalizmin son safhası olan emperyalizmle bir ölüm - kalım mücadelesi içindedir. Kendisi de emperyalizmin etkisine girdiğine göre, bu savaş, kendi içinde de yürütmektedir. Bu hengâmede bilim de, ya bir tarafa, ya öteki tarafa hizmet etmektedir.

Biraz önce belirttiğimiz gibi, özellikle geçiş halindeki toplumlarda, egemen sınıflardan birçok düşünür gelişen güçlerin kuramını, yani sosyalizmi kabul edebilir. «Fakat bir sınıf olarak burjuvazi, (bunun temeli objektif toplumsal eylem olmasına rağmen) kuram alanında bu karşı çıkışı, hiçbir zaman kabul etmeyecektir. İnandırıcı bulacakları tek karşı çıkış, eylem düzeyinde (yani gerçek hayatta) devrim yoluyla yıkılışları olacaktır.» (16)

(16) GUEST, s. 48.